

delší a připojen k němu i závěrečný seznam pramenů). Proč je však zpracován jen rejstřík jmenný a nikoli již místní? Obrazový doprovod patří k přednostem knihy. Celkový výsledný dojem recenzenta z knihy je přes dílčí připomínky pozitivní – další z královských věnných měst získalo svou reprezentativní (byť jistě nikoli vyčerpávající a definitivní) monografii s množstvím informací, které pro místní čtenáře mohou být studnicí jejich historického poznání a zdrojem hrdosti na město, v němž žijí.

Jan Kilián

Sarah HELM, *If This Is A Woman. Inside Ravensbrück: Hitler's Concentrations Camp for Women*, Little, Brown, London 2015, 748 s.

V roce 1938 naplánoval Heinrich Himmler výstavbu dalšího koncentračního tábora. Poblíž vesnice Ravensbrück v jezerní krajině Meklenburska jej postavili vězni koncentračního tábora Lichtenburg. Nový tábor byl určen pro ženy, které – vědomě či nevědomě – nezapadaly do nacionálně socialistické společnosti: prostitutky, asociálky, andělíčkářky, zlodějky, ale i komunistky, socialistky, Svědkyně Jehovovy, Židovky, Cikánky, později i odbojářky, válečné zajatky a rukojmí, atd. Tábořem prošlo více než 130 000 žen, počet obětí je odhadován na 30 až 50 tisíc. Největší zátěží prošel tábor v roce 1944, kdy do něj bylo natěsnáno – za otřesných hygienických podmínek – na 70 000 žen.

Koncentračním tábořem Ravensbrück se americká novinářka Sarah Helmová začala zabývat během psaní své první práce, věnované Vere Atkinsově,¹⁾ která vedla výcvik britských speciálních jednotek (Speciál Operations Executive, SOE) a která po válce zjistila, že některé příslušnice jejich oddílů byly uvězněny a také zavražděny právě v Ravensbrücku. Zevrubně provedený výzkum autorku přivedl k tragickým osudům mnoha dalších obětí.

Ravensbrück přitom nepatřil a stále nepatří mezi nejznámější místa nacionálně socialistického teroru. Jednak nebyl tábořem vyhlazovacím, jednak se nacházel na území někdejšího východního Německa, kde od roku 1959 plnil roli památníku komunistického odboje, který ve zkratce tvrdil, že všichni pachatelé pocházeli ze Západu, zatímco odbojáři z Německa východního. Osvobození Ravensbrücku Rudou armádou na konci dubna roku 1945 navíc nebylo ani patřičně zdokumentováno. Příběh ženského koncentračního tábora vlastně ani nezapadá do historie holocaustu, neboť počet židovských vězeňkyň byl vždy relativně malý. V roce 1942 (po odeslání několika tisíc židovských žen do Osvětimi) byl Ravensbrück – dle Himmlerova prohlášení – dokonce „Judenfrei“. Židovky, zejména maďarské, tvořily asi 25%, ne vždy však byly vězněny pro svůj původ, ale z důvodů zcela jiných. Často se jednalo o vězeňkyně politické. Umíraly či byly odesílány na smrt častěji než „árijky“.

1) Sarah HELM, *A Life in Secret. The Story of Vera Atkins and the lost Agents of SOE*, London 2006.

Ravensbrück přitom nestál stranou vědeckého bádání – jen do roku 2000 o něm bylo publikováno více než 2000 statí, práce Sarah Helmové je však jiná. Tak jako další texty, zahrnuje celé období existence tábora od příjezdu prvních 867 vězeňkyň, jejich zneužívání na otrockou práci ať v tábore, ať pro německý válečný průmysl, strašlivé lékařské pokusy, vzdor, likvidaci „neužitečných hub“, vražedné „černé transporty“, hladovění, tělesné tresty, popravy, nucené potraty, umírání a vraždění narozených dětí i finální pokusy zbavit se co největšího počtu žen v samém závěru války v pojízdných plynových komorách i výstavbou plynových komor dle osvětivského vzoru, až po transporty smrti a osvobození, které mnohým přineslo jen další utrpení. Zmiňuje i jistou specifickou, která spočívala v tom, že se v Ravensbrücku cvičily a zaučovaly dozorkyně a „kápové“ pro ženská oddělení dalších koncentračních táborů.

Odlišnost spočívá v osobních příbězích, v jejich podání. Autorce se podařilo – jak sama uvádí – „rozmluvit“ relativně velký počet přeživších, překonat jejich traumata, nedůvěru i strach: mnohé z někdejších vězeňkyň – zejména se jednalo o Rusky, povětšinou válečné zajatky – o svých zážitcích v Ravensbrücku hovořily vůbec poprvé. Před očima čtenáře se tak rozvíjí paleta neuvěřitelných příběhů, charakteristik, vzpomínek. Lidské a nelidské měřítko. Tváře velitelů, esesáků, lékařů i dozorkyň – v mnoha případech příběhy proměny vlastně obyčejných lidí.²¹

Na straně druhé zrcadlí hrdinský boj o přežití, v němž se skrývá solidarita, pomoc, ale i malicherné spory mezi „pravověrnými“ soudružkami a „trockistkami“, či pohrdání jinými národnostmi. Boj o život: uniknout z transportu se dalo jen za cenu toho, že tam byl zapsán někdo jiný. Děsivý byl již samotný vstup do tábora. Kupříkladu francouzské odbojářky, které měly sebou krajčovačské pyžama a kolínskou vodu, byly okamžitě okradeny, surově lékařsky prohlédnuty a po celém těle oholeny. Jejich zděšení vystupňoval pohled na starší vězeňkyně, chtěly po strážích, aby od nich odehly tato „monstra“.

Helmová však zásadně nepaušalizuje, odmítá vytvářet stereotypy. Jak v případech vězeňkyň, tak jejich katanů věnuje – pokud je to možné – pozornost specifickým lidským životům, včetně náboženského přesvědčení, politických ambicí i snů. Nedémonizuje ani jinak brutální dozorkyně. I tím dokáže čtenáře vtáhnout do děje, a to do té míry, že doslova fandí vězeňkyním, aby pomoc či záchrana dorazily včas. Ovšem osvobození přineslo jiný druh strádání: Vězeňkyně umíraly i po útěku z pochodů smrti, druhy byly zasaženy nálety i dělostřeleckou palbou. Obzvláště drastickou kapitolu představoval „poplatek za osvobození“, tedy velmi časté znásilňování sovětskými vojáky. To se nevyhnulo ani nemocným a umírajícím ženám přímo v osvobozeném koncentračním táboře. Smutný byl i osud sovětských válečných zajatkyň, obviněných po repatriaci z kolaborace s fašismem či přímo vlastizrady. Přežití bylo i otázkou štěstí.

Obsáhlá studie Sarah Helmové je cenná jak jedinečným zachycením osobních svědectví, tak vyhodnocením dochovaných pramenů, především však jejich celkovou interpretací a zpracováním. Jedinou vadu „na kráse“ tak představují zvláštní, značně naddimenzované údaje o vzdálenostech některých míst v Evropě...

Miroslav Breitfelder

21] Ravensbrückem prošla i řada českých vězeňkyň. Vedle lidických žen je nejčastěji a jen v tom nejlepším připomínána Milena Jesenská. Gusta Fučíková, která byla na tomto místě též vězněna, zmíněna není.